

Юлія Муравська,

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри безпеки та правоохоронної діяльності Західноукраїнський національний університет
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-9695-1075>

ПАРАДИГМА РОЗВИТКУ ВІЙСЬКОВОЇ РОЗВІДКИ В УКРАЇНІ

У сучасних умовах воєнного конфлікту на території України наукова проблематика функціонування розвідувальної діяльності як важливий механізм отримання стратегічної інформації в процесі протидії гібридній війні є надзвичайно актуальною, багатогранною. Оскільки військова розвідка – це важливий напрямок розвідувальної діяльності. З огляду на довгострокову цілі приєднання до загальноєвропейської системи колективної безпеки Україна вибудовує нові підходи до гарантування національної безпеки.

Метою статті є огляд теоретичних та практичних аспектів військової розвідки, сучасного стану нормативно-правового забезпечення розвідувальної діяльності в Україні, а також додаткових та альтернативних форм отримання стратегічних і тактичних даних. Наголошено на визначенні факторів здійснення військової розвідки, умов, переваг та недоліків стратегічної, тактичної та оперативної розвідки. Водночас зроблено висновки про поточну ситуацію щодо стану військової розвідки в Україні в контексті побудови системи заходів боротьби з гібридною війною.

Ключові слова: військова розвідка, розвідувальна діяльність, воєнні дії, безпека та оборона, національна безпека

Муравская Ю.

Парадигма развития военной разведки в Украине

В современных условиях вооруженного конфликта в Украине научные вопросы функционирования разведывательной деятельности в качестве важного механизма получения стратегической информации в процессе противодействия гибридной войне чрезвычайно актуальны, многогранны. Поскольку военная разведка является важным направлением разведывательной деятельности. Основываясь на долгосрочной цели присоединения к общеевропейской системе коллективной безопасности, Украина создает новые подходы к обеспечению национальной безопасности.

Целью данной статьи является рассмотрение теоретических и практических аспектов военной разведки, современного состояния нормативно-правового обеспечения разведывательной деятельности в Украине, а также дополнительные и альтернативные формы стратегических и тактических данных. В данной статье подчеркивается определение факторов военной разведки, условий, преимуществ и недостатков стратегической, тактической и оперативной разведки. В то же время вывод о текущей ситуации в отношении состояния военной разведки в Украине в контексте построения системы мер по борьбе с гибридной войной.

Ключевые слова: военная разведка, разведывательная деятельность, военные действия, безопасность и защита, национальная безопасность

Muravska Yu.

The paradigm of military intelligence development in Ukraine

In modern conditions of military conflict in Ukraine, scientific issues of intelligence activity functioning as an important mechanism for obtaining strategic information in the process of counteraction to the hybrid war is extremely relevant and multifaceted. The military intelligence is an important direction of intelligence activity. Based on the long-term objective of joining the pan-European system of collective security, Ukraine is building new approaches to ensure the national security.

The purpose of this article is to review the theoretical and practical aspects of military exploration, the current state of intelligence activities legal provision in Ukraine, as well as additional and alternative forms of strategic and tactical data.

The active phase of military confrontation and russian aggression on the territory of Ukraine dictates new modern rules for the formation of an effective mechanism for national security, including, the improving of intelligence bodies activities in the context of adaptation to various forms of hostilities against the background of the necessary

structural transformations to ensure intelligence in Ukraine. Particularly important task of exploration activity of Ukraine is today's pursuit, collection and analysis of information for the evidence base formation on Russian aggression and crimes on the territory of Ukraine.

The article emphasizes on determining the factors of military exploration, conditions, advantages and disadvantages of strategic, tactical and operational intelligence. At the same time, a conclusion on the current situation regarding the state of military intelligence in Ukraine in the context of building the system of measures to combat hybrid war. Prospective examinations in the field of intelligence activity in Ukraine and its legal regulation are considered to be actual in future scientific work.

Keywords: *military intelligence, intelligence activities, military actions, security & defense, national security*

Постановка проблеми. У контексті присутності сучасної гострої фази військових дій на території України, розвідувальна діяльність є актуальним методом отримання тактичної та стратегічної інформації, що здійснюється державою. У більшості країн розвідка організована на основі діяльності спеціалізованих структурних одиниць у системі національної безпеки, що працюють у структурі Збройних Сил або в рамках національних розвідувальних органів. Прогресивний процес глобалізації охоплює не тільки країни, а й континенти. Російська військова агресія як явище і воєнні дії на території України як результат прийнятих міжнародних рішень є основними ознаками необхідності здійснення ефективної розвідувальної діяльності для формування ефективної сучасної системи національної безпеки.

У сучасних військових умовах одним із важливих завдань розвідувальної діяльності в Україні є формування потужного воєнного потенціалу та створення дієвого сектору безпеки й оборони нашої держави. Співпраця воєнної розвідки України з міжнародними розвідувальними структурами сьогодні ведеться за стратегічними напрямками військової розвідки як процесу збору та аналізу стратегічної й тактичної інформації, і має велику кількість видів. На думку автора, одним із найважливіших чинників підвищення ефективності української військової розвідки є сприйняття та практичне використання міжнародних стандартів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Думки науковців щодо концепції розвідувальної діяльності відрізняються в багатьох напрямках. Висновки з аналізу предметної літератури вказують на різні джерела походження та парадигми розвитку поняття розвідки. Кожна держава організовує розвідувальну діяльність відповідно до власних потреб та інтересів. Окремі питання розвідувальної діяльності відображені в наукових працях вітчизняних та зарубіжних науковців. Роботи В. Абрамова, С. Борисевича, А. Дацюка (В. Абрамов, С. Борисевич, А. Дацюк 2019), М. Вжосек (М. Вжосек, 2014), Д. Денишук (Д. Денишук, 2020), С. Ляковської (С. Ляковська, 2019), Ю. Муравської (Ю. Муравська чи 2019), В. Мартинюка, Ю. Муравської (В. Мартинюк, Ю. Муравська, 2020) присвячені проблемам безпеки, а також функціонування розвідки та контррозвідки. Незважаючи на значний науковий доробок з теорії та практики розвідувальної діяльності, окремі питання військової розвідки все ще недосліджені. З огляду на актуальність питання розвідувальної діяльності в Україні автор підтримує наукову позицію польського професора з військової справи М. Вжосека, що «...багато методів та напрямків діяльності, які використовують у військовій розвідці, застосовуються також в інших видах розвідувальної діяльності» [10, с. 6]. І все ж таки феномену військової розвідки вчені приділяють недостатньо уваги.

Метою наукової статті є дослідження теоретичних аспектів поняття військової розвідки, парадигми її розвитку в Україні, а також особливостей функціонування в сучасних критичних умовах воєнного стану, що проявляється в необхідності побудови ефективної політики безпеки та оборони, та стосується не лише дослідження військових методів збору та обробки інформації, а й зрештою інституційного забезпечення воєнної розвідки. У контексті досягнення зазначеної мети необхідно вирішити такі завдання: дослідити парадигму розвитку військової розвідки в Україні; проаналізувати види та завдання розвідувальної діяльності; сформулювати висновки щодо сучасного стану національної безпеки України та ролі військової розвідки в її забезпеченні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні в результаті динамічного розвитку глобалізації та комп'ютеризації розвідувальна діяльність характеризується ширшим і багатомірним інструментарієм своєї діяльності у місцевому, регіональному та глобальному середовищі. Тому такі концепції, як «цивільна розвідка» або «військова розвідка» вважаються універсальними інструментами як теоретично, так і в практиці отримання інформації. У більшості країн розвідка, зокрема воєнна, організовується на основі спеціалізованих одиниць і працює в структурі національних збройних сил або навіть національних центрів розвідки [8].

З часів заснування України на її території державна влада приділяла вагому роль розвідувальній діяльності, що проявляється в обстоюванні інтересів держави, побудові ефективної системи міждержавних зв'язків, отриманні стратегічної інформації, організації і проведенні військових операцій тощо. У радянський період розвідка на території сучасної України існувала як територіальна складова єдиного загальносоюзного розвідувального механізму органів державної безпеки СРСР. Після проголошення незалежності України у складі Служби національної безпеки України було створено Головне управління розвідки, організаційно-штатну структуру якого затверджено відповідним наказом Голови СНБУ 28 грудня 1991 р. [6]. Важливим кроком у справі зміцнення правових засад діяльності був ухвалений у березні 2001 р. Закон України «Про розвідувальні органи України» [3], а також – підписання в 2020 р. Закону України «Про розвідку» [7]. Уперше на законодавчому рівні створено розвідувальне співтовариство, коло суб'єктів, діяльність яких безпосередньо або опосередковано стосується захисту державних інтересів України від зовнішніх загроз, визначено роль та місце окремих суб'єктів цього співтовариства під час виконання завдань із забезпечення зовнішньої безпеки України, а також засад їхньої взаємодії.

Закон України «Про розвідку» чітко розмежовує повноваження і сфери відповідальності розвідувальних органів із зосередженням їхніх зусиль на пріоритетних напрямках забезпечення національної безпеки, унеможливорює дублювання їхніх завдань і функцій та одночасно забезпечує комплексний підхід до виконання розвідувальними органами пріоритетних завдань розвідувальної діяльності у відповідних сферах [7]. На сьогоднішні Головне управління розвідки Міністерства оборони України посідає ключову позицію в контексті формування системи національної безпеки України. Однією з головних причин цього, на думку автора, є необхідність попереджати та реагувати на виклики російської воєнної агресії, а також наявність тенденцій світового ладу, у якому засоби військової розвідки та структури воєнної розвідки виходять на передній план. У попередніх дослідженнях автора на цю тематику зазначалося про необхідність «... посилення співпраці поліції та різних розвідувальних служб держав-членів ЄС (зустрічі керівників служб, створення команд по боротьбі з тероризмом тощо)...» [4, с. 33]. З огляду на загострення воєнних дій та активізації російської агресії на території України така співпраця є необхідним кроком забезпечення оборони та безпеки національного сектору. Подібно до ситуації зі співпрацею у сфері економічної безпеки, як розглядалося в праці В. Мартинюка, Ю. Муравської: «... в контексті співпраці країни можна класифікувати наступним чином: а) країн з низьким рівнем партнерства; б) країни з високим рівнем партнерства...» [9, с. 22]. Аналогічну класифікацію можемо запропонувати у контексті співпраці розвідувальних органів країн світу: а) країни з низьким рівнем розвідувального партнерства; б) країни з високим рівнем розвідувального партнерства.

На фоні розвитку воєнних дій в Україні все більшої актуальності набуває військова розвідка. Як правило, вона має два основних значення. Перш за все, це організація (структура та завдання), що виконує систему конкретних дій, котрі входять до правових положень її діяльності (воєнна та цивільна розвідка). По-друге, під цим поняттям розуміється діяльність, що складається зі збору інформації військового характеру (військова розвідка). Доречною є наукова позиція, що в контексті національної безпеки розвідка є типом аналітичного дослідження, організованого державою щодо інших країн (юридичних осіб) [1, с. 15]. Відповідно до положень Закону України «Про розвідку», розвідка – це організаційно-функціональне поєднання розвідувальних органів та діяльності, яку вони здійснюють самостійно або у взаємодії між собою та з іншими суб'єктами розвідувальної співпраці з метою гарантування національної безпеки й оборони України [7].

Залежно від типу й масштабу поставлених завдань військовою розвідку можемо умовно поділити на три види:

1) тактична, яка проявляється у зборі розвідувальної інформації, аналізі тактичної ситуації й розробці рекомендацій щодо підготовки і здійснення бойових дій на конкретних напрямках.

2) оперативна, яка становить збір розвідувальної інформації про противника, яка необхідна для підготовки і здійснення військових операцій, а також аналіз оперативної ситуації та розробку рекомендацій щодо підготовки і здійснення відповідно наступу або контрнаступу.

3) стратегічна, що представлена як збір інформації про військову політику противника, їх сильні та слабкі сторони і стратегію здійснення власне військових дій (до такої інформації можемо віднести особовий склад, стан, розміщення сил противника, плани бойових дій, рівень озброєння, військовий потенціал противника тощо); також до завдань стратегічної розвідки входить виявлення можливих шляхів та підготовка пропозицій щодо можливостей уникнення війни чи припинення агресії шляхом проведення дипломатичних переговорів.

Основними завданнями розвідувальної діяльності згідно з нормами законодавства України є такі:

- 1) своєчасне забезпечення споживачів розвідувальною інформацією;
- 2) сприяння реалізації національних інтересів України;
- 3) протидія зовнішнім загрозам національній безпеці України у визначених законом сферах [7].

Водночас, на думку М. Вжосека «...завдання сучасної військової розвідки підпадають під дві основні категорії: визначення наявних загроз та отримання відповідної інформації в галузі державної зовнішньої безпеки» [10, с. 5]. Водночас Д. Денищук у своїх наукових дослідженнях зосереджує свою увагу на понятті розвідувальної таємниці, наголошуючи, що: «...розвідувальною таємницею можна вважати будь-яку інформацію, яку було отримано розвідкою в межах розвідувальної діяльності, розголошення якої може зашкодити життєво важливим національним інтересам України...» [2, с. 177]. З огляду на подані вище завдання та концепцію розвідувальної таємниці, автором у попередньому дослідженні виокремлено ключові завдання, власне, військової розвідки, а саме [5, с. 74–75]:

- 1) отримання, аналіз, обробка та розподіл інформації, яка необхідна для гніздування гарантування безпеки та міжнародних позицій держави, її економічного та оборонного потенціалу;
- 2) виявлення та протидія зовнішніх загроз по відношенню до безпеки, оборони, незалежності та територіальної цілісності країни, боротьби з міжнародним тероризмом, екстремізмом та міжнародною організованою злочинністю;
- 3) контроль та боротьба з рухом незаконних потоків міжнародної торгівлі зброєю, боєприпасами та вибуховими речовинами, наркотиками та психотропними речовинами, товарами, технологіями та послугами стратегічного значення для національної безпеки;
- 4) контроль за накопиченням та міжнародним переміщенням зброї масового ураження та зменшення загроз, пов'язаних з проліферацією такої зброї та їхніми засобами доставки;
- 5) аналіз загроз, що виникають у зонах конфліктів та розрахунок показників міжнародної кризи, що впливають на національну безпеку держави та вжиття заходів для усунення загроз;
- 6) захист дипломатичних представництв держави за її межами.

Як бачимо, дослідження особливостей стратегічних, тактичних та оперативних завдань засвідчують, що військова розвідка є процесом, який спрямований на отримання, компілювання та обробку даних щодо найважливіших безпекових явищ, що стосуються національної безпеки та можуть призвести до глобальних загроз. З огляду на сучасний стан подій в Україні, власне, в умовах «гібридної війни» найбільш небезпечною є подача в інформаційний простір навмисне спотворених чи непідтверджених даних (так званої дезінформації), їх активне поширення. Саме такі обставини можуть призвести до того, що аналітики розвідки потенційно можуть дійти помилкових висновків, а це, відповідно, вплине на прийняття вищим керівництвом неправильних стратегічних та тактичних рішень.

Непередбачуваність розвитку подій в Україні, потенційна зміна типу загроз, неоднозначність стратегії і тактики з боку країни-агресора в період «гібридної війни» в Україні – ці фактори спонукають розвідку до більш активних дій, з чітким і водночас агресивним добуванням та компілюванням отриманої інформації, насамперед випереджувальної.

Висновки. Активна фаза воєнного протистояння російській агресії на території України диктує нові сучасні правила формування ефективного механізму національної безпеки, в тому числі удосконалення діяльності розвідувальних органів у контексті пристосування до різних форм ведення воєнних дій на фоні здійснення необхідних структурних трансформацій щодо забезпечення дієвості розвідки в Україні в сучасних умовах. У планах національних заходів, що спрямовані на протидію та попередження зовнішньої військової агресії, а також внутрішнього сепаратизму, доволі вагомим є розуміння цілей противника, власне, для чого застосовуються усі види військової розвідки. Особливо важливим завданням розвідувальної діяльності України станом на сьогодні є пошук, збір та аналіз інформації для формування доказової бази щодо російської агресії та злочинів на території України.

Перспективними вважаються дослідження проблематики у сфері розвідувальної діяльності в Україні, її нормативно-правового регулювання.

Список використаних джерел

1. Абрамов В., Борисевич С., Дацюк А. Забезпечення національної безпеки України в умовах входу України до європейського та євроатлантичного простору : монографія. НАДУ. Київ, 2019. 110 с.
2. Денищук Д. Є. Види державної таємниці: сучасний стан. Шлях успіху і перспективи розвитку. Харків, 2020. 240 с.

3. Історія розвідувального органу з 1991 року. Служба зовнішньої розвідки України. URL: <https://szru.gov.ua/history-of-creation> (дата звернення: 15.02.2022).
4. Муравська Ю. Парадигма розвитку державно-правового регулювання оборони і безпеки в Європейському Союзі. Актуальні проблеми правознавства. 2017. Випуск 1 (9). С. 30–35.
5. Муравська Ю. Є. Економічна та воєнна розвідка: від теорії до практики. Економічна безпека та фінансові розслідування: концепти, прагматика, інструментарій, забезпечення: Колективна монографія / за заг. ред. д.е.н., доц. Вівчар О. І. Тернопіль : Економічна думка, 2019. 395 с.
6. Ляковська С. П. Історія розвідки і контррозвідки в Україні у запитаннях та відповідях : навч. посіб. : у 2 ч. Нац. акад. Служби безпеки України. Київ : Нац. акад. СБУ, 2019.
7. Про розвідку: Закон України № 912-9 від 17.09.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-20#Text> (дата звернення: 15.02.2022).
8. Grzegorowski Zbigniew. Instytucja «służby specjalne» a rzeczywistość funkcjonowania państwa polskiego. Wybrane zagadnienia. URL:http://www.gwsh.gda.pl/uploads/oryginal/4/3/cbdf3_studia_VIII_45-64_grzegorowski.pdf (дата звернення: 15.02.2022).
9. Martynyuk V., Muravska Y. Forming a foreign trade partnership strategy in the context of strengthening national economic security: A case study of Ukraine, “Forum Scientiae Oeconomia”. Warszawa, 2020. Vol 8 No 2 (2020). p. 5–24; <http://ojs.wsb.edu.pl/index.php/fso/article/view/296/237> (дата звернення: 15.01.2022).
10. Wrzosek Marek. Wywiad gospodarczy w organizacji i polityce – od teorii do praktyki. Zeszyty Naukowe AON nr 2(95) 2014. 38 p.

References

1. Abramov, V., Borysevych, S. & Datsiuk, A. (2019). *Zabezpechennia natsionalnoi bezpeky Ukrainy v umovakh vkhodu Ukrainy do yevropeiskoho ta yevroatlantychnoho prostoru: monohrafiia [Provision of national security of Ukraine in Ukraine's entrance to the European and Euro-Atlantic space]*, NADU, Kyiv [in Ukrainian].
2. Denyshchuk, D. Іe. (2019). *Vydy derzhavnoi taiemnytsi: suchasnyi stan. Shliakh uspikhu i perspektyvy rozvytku [Types of state secrecy: current state. A way of success and development prospects]*. Kharkiv [Ukrainian].
3. *Istoriia rozvidualnogo orhanu z 1991 roku. Sluzhba zovnishnoi rozvidky Ukrainy [History of the intelligence agency since 1991. Foreign Intelligence Service of Ukraine]*. Retrieved from <https://szru.gov.ua/history-of-creation> [in Ukrainian].
4. Muravska, Yu. (2017). *Paradyhma rozvytku derzhavno-pravovoho rehuliuвання oborony i bezpeky v Yevropeiskomu Soiuzi [Paradigm of state-legal regulation development of defense and security in the European Union], Aktualni problemy pravoznavstva – Actual problems of law, 1 (9), 30-35* [in Ukrainian].
5. Muravska, Yu. Іe. (2019). *Ekonomichna ta voienna rozvidka: vid teorii do praktyky [Economic and Military Intelligence: from theory to practice]. Ekonomichna bezpeka ta finansovi rozsliduvannia: kontsepty, prahmatyka, instrumentarii, zabezpechennia: Kolektyvna monohrafiia - conomic Security and Financial Investigations: Concepts, Pragmatics, Toolkit, Provision. / Za zah. red. d.e.n., dots. Vivchar O. I. Ternopil: Ekonomichna dumka* [in Ukrainian].
6. Liaskovska, S. P. (2019). *Istoriia rozvidky i kontrrozvidky v Ukraini u zapytanniakh ta vidpovidiakh : navch. posib.: u 2 ch. [History of intelligence and counterintelligence in Ukraine in questions and answers]*. Nats. akad. Sluzhby bezpeky Ukrainy. Kyiv : Nats. akad. SBU [in Ukrainian].
7. *Pro rozvidku: Zakon Ukrainy №912-9 vid 17.09.2020 r. [About intelligence: Law of Ukraine]*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-20#Text> [in Ukrainian].
8. Grzegorowski, Z. *Instytucja «służby specjalne» a rzeczywistość funkcjonowania państwa polskiego. Wybrane zagadnienia*. Retrieved from http://www.gwsh.gda.pl/uploads/oryginal/4/3/cbdf3_studia_VIII_45-64_grzegorowski.pdf [in Polish].
9. Martynyuk, V. & Muravska, Yu. (2020). *Forming a foreign trade partnership strategy in the context of strengthening national economic security: A case study of Ukraine*. «Forum Scientiae Oeconomia». Warszawa, 8 (2). Retrieved from <http://ojs.wsb.edu.pl/index.php/fso/article/view/296/237> [in English].
10. Wrzosek, M. (2014). *Wywiad gospodarczy w organizacji i polityce – od teorii do praktyki. Zeszyty Naukowe AON nr; 2(95)* [in Polish].

Стаття надійшла до редакції 19.02.2022